

sit, una ratio videtur, quidquid evenerit, serre moderatè: præsertim cum omnium rerum mors sit extremum; et mihi sim conscientia, me, quoad licuerit, dignitati reipublicæ consuluisse; et hac amissa, salutem retinere voluisse. Quæ scripsi, non ut de me ipse dicerem, sed ut tu, qui conjunctissima fuisti tecum, et sententia, et voluntate, eadem cogitares. Magna enim consolatio est, cum recordare, etiamsi secus acciderit, te tamen rectè, verèque sensisse. Atque utinam liceat aliquando aliquo reipublicæ statu nos frui, interque nos conferre solicitudines nostras, quas pertulimus tum, cum timidi putabamur, quia dicebamus ea futura, quæ facta sunt. De tuis rebus nihil esse, quod timeas, præter universæ reipublicæ interitum, tibi confirmo. De me autem sic velim judices, quantum ego possim, me tibi, saluti tuae, libertisque tuis summo cum studio prestò semper futurum. Vale. Lib. 6, ep. 22.

NOTAS.

Commemorabam: traia á la memoria.
Conferre: comunicar.

LIBRO VII.

De las cartas escusatorias.

CARTA PRIMERA.

ARGUMENTO.

Responde á la queja de su amigo, de que no le hubiese escrito: dicele, que siente, aunque por otra parte se alegra de su larga ausencia. Aconséjale brevemente, que desempeñe las grandes esperanzas que se han concebido de él.

M. T. C. Curioni S. D.

Quamquam me nomine negligentiae suspectum tibi esse doleo; tamen non tam mihi molestum fuit accusari abs te officium meum, quam jucundum, requiri; præsertim cum, in quo accusabar, culpa vacarem: in quo autem desiderare te significabas meas litteras, præte ferres perspectum mihi quidem, sed tamen dulcem, et optatum amorem tuum. Evidem neminem prætermisi, quem quidem ad te per venturum putarem, cui litteras non dederim. Etenim quis est tam in scribendo impiger, quam ego? á te verò bis, terve ad summum, et eas per breve accepi. Quare si iniquus es in me iudex, et condemnabo eodem ego te crimine: sin me id facere noles, te mihi æquum præbere de-

bebis. Sed de litteris hactenus. Non enim vereor, ne non scribendo te expleam; præsertim si in eo genere studiam meum non aspernare. Ego, te abfuisse tamdiu à nobis, et doleo, quod carni fructu jucundissimæ consuetudinis tuæ; et latror, quod absens omnia cum maxima dignitate es consecutus: quoddque in omnibus tuis rebus, meis optatis fortuna respondit. Breve est, quod me tibi precipere meus incredibilis in te amor cogit. Tanta est expectatio vel animi, vel ingenii tui, ut ego te obsecrare, obtestarique non dubitem, sic ad nos confirmatus revertare, ut, quam expectationem tui concitasti, hanc sustinere, ac tueri possis. Et quoniam meam tuorum erga me meritorum memoriam nulla umquam delebit oblivio; te rogo, ut memineris, quantæcumque tibi accessiones fiant et fortunæ, et dignitatis, eas te non potuisse consequi, nisi meis puer olim fidelissimis, atque amantissimis consiliis paruisses. Quare hoc animo in nos esse debebis, ut ætas nostra jam ingravescens in amore, atque in adolescentia conquiescat tua. Vale. Lib. 2, ep. 1.

NOTAS.

Nomine: á titulo de negligente.

Officium: correspondencia: el no escribirte.

Accessiones: aumentos.

CARTA II.

ARGUMENTO.

Habiendo echado Cesar á Pompeyo de Italia, escribió Celio á Ciceron, aconsejándole no si-guiese á Pompeyo. Respondele en esta Ciceron, que no pensaba en hacer tal cosa, y le da varias razones, que tenía para no hacerlo; sin embargo lo ejecutó luego.

M. T. C. imperator Cælio ædili curuli S. D.

Magno dolore me affecissent tuæ litteræ, nisi jam et ratio ipsa depulisset omnes molestias, et diurna desperatione rerum obdu-ruisset animus ad dolorem novum. Sed tamen, quare acciderit, ut ex meis superioribus litteris id suspicarere, quod scribis, nescio. Quid enim fuit in illis, præter querelam temporum, quæ non animum meum magis sollicitum haberent, quæ tuum? Nam non eam cognovi aciem ingenii tui, quod ipse videam, te id ut non putem videre. Illud miror, adduci potuisse te, qui me penitus nosse deberes, ut me existimares aut tam improvidum, qui ab excita-fortuna ad inclinatam, et propè jacentem deciscerem; aut tam inconstanter, ut collectam gratiam florentissimi hominis effunderem, à meque ipse desicerem, et, quod initio, sem-perque fugi, civili bello interessem. Quod est igitur meum triste consilium? ut discederem fortassè in alias solitudines? Nostri enim non

modò stomaqui mei, cuius tu similem quandam habebas, sed etiam oculorum in hominum insolentium indignitate fastidium. Accedit etiam molesta haec pompa lictorum meorum, nomenque imperii, quo appellor. Eo si onere carere, quamvis parvis Italiae latebris contentus essem. Sed incurrit haec nostra laurus non solum in oculos, sed jam etiam in voculas malevolorum. Quod cum ita esset, nihil tamen numquam de profectione, nisi vobis approbantibus cogitavi. Sed mea prædiola tibi nota sunt: in his mihi necesse est esse, ne amicis molestus sim. Quid autem in maritimis facillimè sum, moveo non nullis suspicionem velle me navigare: quod tamen fortassè non nolle, si possem ad otium. Nam ad bellum quidem, qui convenit? præser-tim contra eum, cui spero me satisfecisse; ab eo, cui tamen satisieri nullo modo potest. Deinde sententiam meam tu facillimè perspi-cere potuisti jam ab illo tempore, cum in Cum-anum mihi obviam venisti: non enim te cel-lavi; sed nonne tuum previdisti, quām abhorrem ab urbe relinquenda? quod cum audissem, nonne tibi affirmavi, quidvis me potius perpes-surum, quām ex Italia ab bellum civile exitu-rum? Quid ergo accidit, cur consilium muta-re? nonne omnia potius, ut in sententia per-mancerem? Credas hoc mihi, velim, quod puto te existimare, ex his miseriis nihil aliud me quærere, nisi ut homines aliquando intelligent, me nihil maluisse, quām pacem: ea desperata, nihil tam fugisse, quām arma civilia. Hujus

me constantiae puto fore, ut numquam pœni-teat. Etenim memini, in hoc genere gloriari solitum esse familiarem nostrum Q. Horten-sium, quòd numquam bello civili interfuisset. Hoc nostra laus erit illustrior, quod illi tri-buebat ignavia: de nobis id existimari posse non arbitror. Nec me ista terrent, quæ mihi à te ad timorem fidissimè, atque amantissimè proponuntur. Nulla est enim acerbitas, quæ non omnibus, hac orbis terrarum perturbatio-ne, impendere videatur: quam quidem ego à republica meis privatis, et domesticis incom-modis libentissimè, vel ipsis istis, quæ tu me mones ut caveam, redemissem. Filio meo, quem tibi charum esse gaudeo, si erit ulla res publica, satis amplum patrimonium relinquam, memo-riam nominis mei: sin autem nulla erit, nihil accidet ei separatim à reliquis civibus. Nam quod rogas, ut respiciam generum meum, ado-lescentem optimum, mihi charissimum, an du-bitas, cum scias quanti cum illum, tum verò Tulliam meam faciam, quin ea me cura vehe-mentissimè solicitet? et eò magis, quòd in com-munibus miseriis hac tantum oblectabar spe-cula, Dolabellam meum, vel potius nostrum fore ad iis molestiis, quas libertate sua contra-xerat, liberum. Velim quæras, quos ille dies sustinuerit, in urbe dum fuit: quām acerbos si-bi, quām mihi ipsi socero non honestos. Itaque neque ego nunc hispaniensem causam expecto: de quo mihi exploratum est, ita esse, ut tu scri-bis: nec quidem astutè cogito. Si quando erit

civitas, erit profecto nobis locus; sin autem non erit, in easdem solitudines tu ipse, ut arbitror, venies, in quibus nos consedisse audies. Sed ego fortassè vaticinor, et hæc omnia meliores habebunt exitus. Recordor enim desperationes eorum, qui senes erant, adolescentem me. Eos ego fortassè nunc imitor, et utor ætatis vitio. Vellim ita sit. Sed tamen togam prætextam texi Oppio, puto te audisse. Nam Curtius noster dibaphum cogitat: sed eum infector moratur. Hæc aspersi, ut scires, me tamen in stomacho solere ridere. De Dolabella, quod scripsi, suadeo videas, tamquam si res tua agatur. Extremum illud erit; nos nihil turbulenter, nihil temerè faciemus. Te tamen oramus, quibuscumque erimus in terris, ut nos, liberosque nostros ita tueare, ut amicitia nostra, et tua fides postulabit. Vale. *Lib. 2, ep. 16.*

NOTAS.

Ratio: la razon: el entendimiento.

Obduruisset: hubiere criado callo.

Quod ipse: el orden es: ut non putem, te non videre id, quod ipse videam.

Ab excitata: de un hombre que está en su auge, como Cesar, á otro caido, como Pompeyo.

Hæc pompa: á Ciceron que había sido declarado general (imperator) por su ejército, le precedían por honra lectores cuando salía en público; llevando en los manojos de variillas ó fasces, ramos de laurel.

Voculas: le murmuraban algunos.

Navigare: para irme á juntar con Pompeyo.

Specula: esperancilla.

Hispaniensem: el suceso de la guerra, que César había ido á hacer á las Españas contra los lugartenientes, que allí tenía Pompeyo.

Desperationes: cuando Ciceron era mozo hubo en Roma las guerras civiles entre Sila y Mario.

Togam: el consulado.

Dibaphum: la toga dos veces teñido: da á entender, que pretendía el augurato.

Infector: el tintorero: significaba, que le faltaba favor para el logro.

Aspersi: estas noticillas te doy de paso.

In stomacho: en medio del sentimiento.

In terris: da algun indicio de que se irá con Pompeyo.

CARTA III.

ARGUMENTO.

Se disculpa con Sextio de no haberle escrito antes, y le anima á llevar con paciencia su destierro.

M. T. C. P. Sextio P. filio S. D.

Non oblivione amicitiae nostræ, neque intermissione consuetudinis meæ superioribus temporibus ad te nullas litteras misi; sed quodd priora tempora in ruinis reipublicæ, nostrisque jacuerunt; posteriora autem me à scribendo tuis injustissimis, atque acerbissimis incommodis retardarunt. Cum verò et intervallum jam satis longum fuisset, et tuam virtutem, animi-

que magnitudinem diligentius essem mecum recordatus, non putavi esse alienum institutis meis hæc ad te scribere. Ego te, P. Sexti, et prius temporibus illis, quibus in invidiam absens, et in crimen vocabare, defendi, et cum in tui familiarissimi judicio, ac periculo tuum nomen conjungeretur, quām potui accuratissimè te tamquam causam tutatus sum; et proximè recenti adventu meo, cum rem aliter institutam offendissem, ac mihi placuisset, si adfuissem; tamen nulla re saluti tuæ defui: quumque eo tempore invidia annonæ, inimici non solum tui, verū etiam amicorum tuorum, iniquitas totius judicij, multaque alia reipublicæ vitia plus, quām causa ipsa, veritasque, valuerint; Publio tuo neque opera, neque consilio, neque labore, neque gratia, neque testimonio defui. Quamobrem, omnibus officiis amicitiae diligenter à me, sanctèque servatis, ne hoc quidem prætermittendum esse duxi, te ut hortarer, rogaremque, ut et hominem te, et virum esse meminisses; id est, ut communem, incertumque casum, quem neque vitare quisquam nostrum, neque præstare ullo pacto potest, sapienter ferres: et dolori fortiter, ac fortunæ resisteres; cogitaresque in nostra civitate, et ceteris, quæ rerum potitæ sunt, multis fortissimis, atque optimis viris, injustis judiciis, tales casus incidisse. Illud utinam ne verè scriberem, ea te republica carere, in qua neminem prudentem hominem res ulla delectet. De tuo autem filio, vereor, ne si nihil ad te scripserim debitum

ejus virtuti videar testimonium non dedisse: sin autem omnia quæ sentio, præscripserim, ne refricem meis litteris desiderium, ac dolorem tuum. Sed tamen prudentissimè facies, si illius pietatem, virtutem, industriam, ubicumque erit, tuam esse tecum esse duces. Nec enim minus nostra sunt, quæ animo complectimur, quām quæ oculis intuemur. Quamobrem et illius eximia virtus, summusque in te amor magnæ tibi consolationi debet esse, et nos ceterique, qui te non ex fortuna, sed ex virtute tua pendimus, semperque pendemus, et maximè animi tui conscientia, cum tibi nihil merito accidisse reputabis: et illud adjunges, homines sapientes turpidine, non casu, et delicto suo, non aliorum injuria commoveri. Ego et memoria nostre veteris amicitiae, et virtute, atque observantia filii tui monitus, nullo loco derero neque ad consolandum, neque ad levandum fortunam tuam. Tu siquid ad me fortè scripseris, perficiam, ne te frustrè scripsisse arbitre. Vale. Lib. 5, ep. 17.

NOTAS.

Priora: *el tiempo en que Ciceron estuvo desterrado.*

Posteriora: *en que lo estaba Sexto.*

Tui: *Milon.*

Adventu: *del destierro.*

Invidia: *por el aborrecimiento en que habias incurrido, por razon de los comestibles.*

Neque præstare: *ni asegurar que no la vendrá.*
Refricem: *refresque, avive.*

CARTA IV.

ARGUMENTO.

Dicéle á Trebiano que no le consoló, por saber llevaba con constancia sus trabajos. Asegúrale que saldrá presto de ellos; y le ofrece aprovechar cualquier momento favorable para su alivio.

M. T. C. Trebiano S. D.

Antea misissem ad te litteras, si genus scribendi invenirem. Tali enim tempore aut consolari amicorum est, aut polliceri. Consolacione non utebar, quod ex multis audiebam, quam fortiter, sapienterque ferres injuriam temporum, quamque te vehementer consolaretur conscientia factorum, et consiliorum tuorum. Quod quidem si facis, magnum fructum studiorum optimorum capis, in quibus te scio semper esse versatum: idque ut facias, etiam, atque etiam in te hortor. Simul et illud tibi, homini peritissimo rerum, et exemplorum, et omnis vetustatis, ne ipse quidem rudis, sed in studio minus fortasse, quam vellem, at in rebus, atque usu plus etiam, quam vellem versatus, spondeo tibi, acerbitatem istam, et injuriam non diuturnam fore. Nam et ipse, qui plurimum potest, quotidie mihi delabi ad aquitatem, et ad rerum naturam videtur: et ipsa causa ea est, ut jam simul cum republica, quae in perpetuum jacere non potest, necessariò reviscat, atque recreetur: quotidie fit aliquid

libro séptimo.

85

lenius, et liberalius, quam timebamus. Quæ quoniam in temporum inclinationibus sæpe parvis posita sunt; omnia momenta observabimus, neque ullum prætermitemus tui juvandi, et levandi locum. Itaque illud alterum quod dixi, litterarum genus quotidie mihi, ut spero, fiet proclivius, ut etiam polliceri possim. Id re, quam verbis, faciam libentius. Tu velim existimes, et plures te amicos habere, quam qui in isto casu sint, ac fuerint, quantum quidem ego intelligere potuerim, et me concedere eorum nemini. Fortem fac animum habeas, et magnum; quod est in uno te. Quæ sunt in fortuna, temporibus regentur, et consiliis nostris providebuntur. Vale. Lib. 6, ep. 11.

NOTAS.

Temporum: en que todo lo dominaba César.
Ipse qui: César.

Causa: la causa de los pompeyanos.

CARTA V.

ARGUMENTO.

Escribe á Catón las noticias que tuvo de una invasion de los parthos en tierras del pueblo romano, y las causas porque no envia cartas, avisando de ello al senado.

M. T. C. imperator M. Catoni S. D.

Cum ad me legati, missi ab Antiocho Comageno, venissent in castra ad Iconium ante

diem iii non. sep., iique mihi nuntiassent, regis parthorum filium, quocum esset nupta regis armeniorum soror, ad Euphratem cum maximis parthorum copiis, multarumque preterea gentium magna manu venisse, Euphrat emque jam transire coepisse; dicique, armenium regem in Cappadociam impetum esse facturum; putavi pro nostra necessitudine me hoc ad te scribere oportere. Publicè propter duas causas nihil scripsi: quod et ipsum Com magenum legati dicebant ad senatum statim nuntios, litterasque misisse; et existimabam, M. Bibulum proconsulem, qui circiter id. sex. ab Epheso in Syram navibus profectus erat, quod secundos ventos habuisse jam in provinciam suam pervenisse: cuius litteris omnia certiora perlatum iri ad senatum putabam. Mihi ut in ejusmodi re, tantoque bello, maxime curæ est, ut, quæ copiis, et opibus tenere vix possumus, ea mansuetudine, et continentia nostra, sociorum fidelitate teneamur. Tu velim, ut consuesti, nos absentes diligas, et defendas. Vale.

Lib. 15, ep. 3.

NOTAS.

Publicè: *al senado.*

Continentia: *moderacion.*

CARTA VI.*ARGUMENTO.*

Discúlpase de no haber asistido al senado en un dia, en que podia en él favorecer á Planco, porque M. Antonio tenia gente armada en él.

M. T. C. T. Planco imperatori consuli designato S. D.

Meum studium honoris tuo pro necessitudine nostra non defuisset, si aut tutò in senatum, aut honestè venire potuisse. Sed nec sine periculo quisquam, liberè de republica sentiens, versari potest in summa impunitate gladiorum: nec nostræ dignitatis videtur esse, tibi sententiam de republica dicere, ubi me et melius, propriùs audiant armati, quam senatores. Quapropter in privatis rebus nullum neque officium, neque studium meum desiderabis: ne in publicis quidem, si quid erit, in quo me interesse necesse sit, unquam deero ne cum periculo quidem meo, dignitati tuæ. In iis autem rebus, quæ nihilominus, ut ego absim, confici possunt, peto à te, ut me rationem habere velis et salulis, et dignitatis meæ. Vale.

Lib. 10, ep. 2.

NOTAS.

Pro: *como pide nuestra amistad.*

Rationem: *tenga cuenta con mi vida.*

CARTA VII.

ARGUMENTO.

Habla de la resolucion, que tomaron Ciceron y Casio de dejar la guerra despues que fue vencido Pompeyo en los campos de Farsalia.

M. T. C. C. Cassio S. D.

Etsi uterque nostrum, spe pacis, et odio ci-
vili sanguinis, abesse à belli pertinacia voluit,
tamen, quando ejus consilii princeps ego fui-
se videor, plus fortassè tibi prestatre ipse de-
beo, quām à te expectare. Etsi, ut sēpe soleo
mecum recordari, sermo familiaris meus te-
cum, et item mecum tuus adduxit utrumque
nostrum ad id consilium, ut uno prælio puta-
remus, si non totam causam, ad certè nostrum
judicium definiri convenire. Neque quisquam
hanc nostram sententiam verè umquam repre-
hendit præter eos, qui arbitrantur, melius es-
se deleri omnino rempublicam, quām imminutam,
et debilitatam manere. Ego autem ex in-
teritu ejus nullam spem scilicet mihi propone-
bam, ex reliquiis magnam. Sed ea sunt conse-
quuta, ut magis mirum sit accidere illa potuisse,
quām nos non vidisse ea futura, nec, cum
homines essemus, divinare potuisse. Evidem
fateor, meam conjecturam hanc fuisse, ut illo
quasi quodam fatali prælio facto, et victores
communi saluti consulere vellent, et victi suæ.
Utrumque autem positum esse arbitrabar in ce-

libro septimo.

89

leritate victoris. Quæ si fuisse, eamdem cle-
mentiam experta esset Africa, quam cognovit
Asia, quam etiam Achaja, et, ut opinor, ipso
legato, ac deprecatore. Amisis autem tempo-
ribus, quæ plurimum valent, præsertim bellis
civilibus, interpossitus annus alios induxit, ut
victoria sperarent, alios, ut ipsum vinei con-
temnerent. Atque horum malorum omnium
culpam fortuna sustinet. Quis enim aut ale-
xandrini belli tantam moram huic bello ad-
junctum iri, aut nescio quem istum Pharnacem
Asiæ terrorem illaturum putaret? Nos tamen
in consilio pari, casu dissimili usi sumus. Tu
enim eam partem petisti, ut et consiliis inte-
resses, et, quod maximè curam levat, futura
animo prospicere posses. Ego qui festinavi, ut
Cæsarem in Italia viderem, sic enim arbitraba-
mur, eumque multis honestissimis viris con-
servatis redeuntem, ad pacem currentem, ut
ajunt incitarem, ab illo longissimè et absu-
m, et absui. Versor autem in gemitu Italæ, et
in urbis miserrimis querelis: quibus aliiquid
opis fortassè ego pro mea, tu pro tua, pro sua
quisque parte ferre potuisset, si auctor affuis-
set. Quare velim pro tua erga me perpetua
benevolentia, scribas ad me, quid videas, quid
sentias, quid expectandum, quid agendum no-
bis existimes. Magni erunt mihi tuae litteræ:
atque utinam primis illis, quas Luceria mise-
ras, paruisse! sine ulla enim molestia digni-
tatem meam retinuisse. Vale. Lib. 15, ep. 15.

NOTAS.

Desiniri : decidirse.

Illo : la batalla de Farsalia.

Ipso : César.

Ipsum vinci : el ser vencidos.

Pharnacem: hijo de Mitidrates rey del Ponto, a quien venció César luego que le dió la batalla: la cual refiriendo él mismo, dijo: veni, vidi, vici.

LIBRO VIII.

De las cartas de diferentes asuntos.

CARTA PRIMERA.*ARGUMENTO.*

Alaba á Trebacio, porque ya tiene constancia en mantenerse con César: pídele le envie noticias de la guerra gálica; y le zumba porque le escribió en borrador por miseria.

M. T. C. Trebatio S. D.

Accepi à te aliquot epistolas uno tempore, quas tu diversis temporibus dederas; in quibus me cetera delectarunt: significabant enim, te istam militiam jam firmo animo ferre, et esse fortē virum, et constantem. Quae ego paulisper in te ita desideravi, non imbecillitate animi tui, sed magis ut desiderio nostri te as-

libro octavo.

91

tuare putarem. Quare perge, ut cœpisti: forti animo istam tolera militiam. Multa, mihi crede, assequere. Ego enim renovabo commendationem, sed tempore. Sic habeto, non tibi majori esse curæ, ut iste tuus à me discessus fructuosissimus tibi sit, quam mihi. Itaque, quando vestræ cautiones infirmæ sunt, græculam tibi misi cautionem chirographi mei. Tu me velim de ratione gallici belli certiore facias. Ego enim ignavissimo cuique maximam fidem habeo. Sed, ut ad epistolas tuas redeam, cetera bellè, illud miror. Quis solet eodem exemplo plures dare, qui sua manu scribit? Nam, quod in palimpsesto, laudo euidem parsimoniam; sed miror quid in illa chartula fuerit, quod delere malueris, quam hæc exscribere: nisi forte tuas formulas. Non enim puto te meas epistolas delere, ut reponas tuas. An hoc significas, nihil fieri? frigere te? ne chartam quidem tibi suppeditare? jam ista tua culpa est, qui verecundiam tecum extuleris, et non hic nobiscum reliqueris. Ego te Balbo, cum ad vos proficiatur, more romano commendabo. Tu, si intervallum longius erit mearum litterarum, nesis admiratus. Eram enim absfuturus mense aprilii. Has litteras scripsi in Pomptino, cum ad villam M. Æmilii Philemonis divertissem: ex qua jam audieram fremitum clientium meorum; quos quidem tu mihi conciliasti. Nam Ulubris, honoris mei causa, vim maximam runculorum se commose constabat. Cura ut valeas, vi idus aprilis, de Pomptino.